

Asperger syndrom i rettsvesenet

Sissel Berge Helverschou

NevSom – Nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomnier, Oslo universitetssykehus (OUS)
shelvers@ous-hf.no

Kari Steindal

NevSom – Nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomnier, Oslo universitetssykehus (OUS)

Erik Søndena

Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Avdeling Brøset, St. Olavs hospital

Kirsten Rasmussen

Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Avdeling Brøset, St. Olavs hospital
Psykologisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)
mons.bendixen@svt.ntnu.no

Det er behov for mer kunnskap om Asperger syndrom blant sakkyndige, politi og rettsvesen.

Som en kommentar til Psykologtidsskiftets omtale av Prestesaken i februarnummeret, der Asperger syndrom i rettssystemet tematiseres, ønsker vi å informere om funnene fra et nylig sluttført forskningsprosjekt. Vår undersøkelse av alle rettspsykiatriske rapporter fra 2000 til 2010 der den undersøkte har Asperger syndrom (ASD), viser at det er behov for mer kunnskap om diagnosen i alle ledd av hjelpeapparatet og blant de sakkyndige. Intervju av et mindre utvalg avdekket også manglende forståelse av ASD i politi og rettsvesen.

Bakgrunn

Kunnskapen om kriminalitet og autismspekterdiagnoser (ASD) er begrenset, og forskningsresultater spriker. Mennesker med ASD kjennetegnes ved avvik i sosial interaksjon, kommunikasjon og forestillingsevne. Disse egenskapene kan øke sårbarheten både for å bli et offer for kriminalitet og for selv å begå kriminelle handlinger. Mulige risikofaktorer for kriminelle handlinger hos mennesker med ASD er sosial naivitet, begrenset empati, mangel på forståelse av sosiale situasjoner, begrenset evne til moralsk resonnering, emosjonell dysregulering, intense særinteresser, atferdsavvik knyttet til rutineavbrudd og begrensninger i å vurdere implikasjoner av egne handlinger. Likeledes kan kjennetegn ved ASD føre til misforståelser, forvirring, og frykt dersom en person med ASD kommer i kontakt med politi eller rettsvesen.

Tidligere studier tyder på at mennesker med ASD har mindre sannsynlighet for å begå kriminelle handlinger enn andre med samme alder og kjønn. Det er ikke klare funn når det gjelder hva slags kriminalitet mennesker med ASD begår, og studier av kjennetegn ved kriminelle med ASD har funnet relativt få forskjeller i kognitiv profil mellom de som har begått kriminalitet, og de som ikke har gjort det, eller mellom kriminelle med ASD og kriminelle med personlighetsforstyrrelser eller

schizofreni (King & Murphy, 2014). Mange voksne med ASD har psykiske lidelser, og noen hevder at kriminalitet hos mennesker med ASD i større grad er knyttet til tilleggsvansker enn til grunnlidelsen. Kunnskapsgrunnlaget er imidlertid usikkert. Studier av ASD og kriminalitet viser motstridende resultatene og har metodologiske svakheter, slik som skjeve og små utvalg, manglende kontrollgrupper og usikker diagnostikk av ASD. Disse svakhetene begrenser de konklusjonene som kan trekkes om sammenhengen mellom ASD og kriminalitet (King & Murphy, 2014). Det er derfor stort behov for mer forskning på sammenhengen mellom ASD og kriminalitet.

Norsk undersøkelse

Vi har gjennomgått *alle* rettspsykiatriske rapporter fra 2000 til 2010 der minst en av diagnosene som var gitt av de sakkyndige, var ASD eller der ASD var blitt diagnostisert tidligere. Hensikten var å beskrive kjennetegn ved personer med ASD som har blitt rettspsykiatrisk undersøkt, og å undersøke om det er holdepunkter for en sammenheng mellom diagnosen og lovbruddet.

Samlet synes intervjuene å avdekke manglende forståelse av ASD i politi og rettsvesen

Totalt 48 rapporter ble hentet ut fra Den rettsmedisinske kommisjon. Vi samlet inn data på demografiske karakteristika, diagnoser, lovbrudd, kjennetegn ved situasjonen for lovbruddet og konklusjonen fra undersøkelsen. Dette ga mulighet for å undersøke sammenhengen mellom diagnosen og den kriminelle handlingen og kjennetegn ved observandene (Hellerschou et al., 2015). Vi gjennomførte en særskilt analyse av de som hadde begått voldskriminalitet, sammenlignet med de som hadde begått seksuelle overgrep (Søndenaa et al., 2014). De diagnostiske historiene til observandene ble også kartlagt (Hellerschou et al., 2014). I denne analysen inngikk en vurdering av kvaliteten på diagnostiseringsarbeidet til de sakkyndige. Som del to av prosjektet ble et selektert utvalg intervjuet om deres erfaringer med politi og rettsvesen (Hellerschou et al., under publisering).

Behov for kompetanseheving

De rettspsykiatriske rapportene beskriver 41 menn og 7 kvinner med en gjennomsnittsalder på 28,3 år. Det er stor variasjon mellom de undersøkte. Mange har lav utdanning, liten eller ingen arbeidserfaring og et begrenset sosialt nettverk. Personer som har vært rettspsykiatrisk undersøkt, utgjør et svært selektert utvalg og inkluderer mest sannsynlig bare de som har begått spesielt alvorlig kriminalitet, eller som har opptrådt uvanlig ved pågrepelse eller avhør. De undersøkte i vår studie kan derfor ikke vurderes som representative for alle med ASD som har begått kriminelle handlinger.

Vold var den hyppigste kriminelle handlingen, fulgt av seksuelle overgrep. Men vårt utvalg gir dårlig grunnlag for å si noe om hvorvidt kriminelle med ASD utfører samme form for kriminalitet som andre kriminelle. Mest sannsynlig vil mindre alvorlige kriminelle handlinger som ordensforstyrrelser og trafikkforseelser ikke gi grunnlag for rettspsykiatrisk undersøkelse.

Komorbide diagnoser var vanlig, men det er usikkert om det er klare forskjeller mellom de med ASD som begår kriminalitet, og andre kriminelle siden innsatte i norske fengsler generelt synes å ha høy forekomst av psykiske lidelser (Cramer, 2014). Bare syv ble vurdert som utilregnelige av de rettspsykiatriske sakkyndige. En diagnose innenfor autismespekteret påvirker sjelden vurderingen av kriminell tilregnelighet (Rosenqvist & Rasmussen, 2004).

Majoriteten av de undersøkte kjente sine ofre, og dette må ses i sammenheng med deres begrensede sosiale nettverk utenfor familien. Som i andre studier av kriminelle med ASD tilstod de fleste den kriminelle handlingen. Noen tilstod faktisk flere kriminelle handlinger enn de opprinnelig var mistenkt for. Dette kan ha sammenheng med egenskaper som kjennetegner mange med ASD, slik som mentaliseringsvansker, konkret tenkning og generell sosial naivitet. Det kan også ha sammenheng med et ønske om å få avsluttet en ukjent og skremmende situasjon så raskt som mulig.

Gjennomsnittlig diagnosealder for diagnostisering av ASD var 25,3 år, og 22 av 48 ble diagnostisert med ASD for første gang ved rettspsykiatrisk undersøkelse. En så sen diagnostisering kan ses i sammenheng med at diagnosen er relativt ny, og at det var mangelfull kompetanse til å gjenkjenne og diagnostisere ASD i hjelpeapparatet i den aktuelle perioden. Diagnostiseringen til de rettspsykiatriske sakkyndige viser heller ikke tilfredsstillende kvalitet, og kan representere et rettssikkerhetsproblem. Resultatene viser at det er behov for økt kompetanse om ASD i alle ledd av hjelpeapparatet og blant de sakkyndige.

Intervju av ni personer med ASD avdekket mange ulike og flere uheldige erfaringer med politi og rettsvesen. De fleste forsto og aksepterte arrestasjon, men flere fikk panikk da politiet kom, noe som medførte nye og mer alvorlige siktelsener. Flere hevdet også at de ikke fikk anledning til å forklare seg, og at deres ASD ikke ble tatt hensyn til. Spesielt beskrev flere rettsaken som vanskelig og stressende, og de opplevde ikke at forsvareren hadde prøvd å forstå deres versjon eller prøvd å formidle den til retten. Samlet synes intervjuene å avdekke manglende forståelse av ASD i politi og rettsvesen. Denne forståelsen bør bedres for å sikre rettssikkerheten til personer med ASD.

I England har det nå nylig kommet ut en veileder for avhør av personer med ASD (The Advocate's Gateway, 2016). Den kan brukes som et grunnlag for å heve kompetansen om ASD i den norske rettspleien.

Autismespekterdiagnoser

Autismespekterdiagnoser (ASD) er gjennomgripende utviklingsforstyrrelser som kjennetegnes av kvalitative avvik knyttet til: (1) gjensidig sosial interaksjon, (2) kommunikasjon og språk, og (3) et begrenset og repeterende mønster av aktiviteter og interesser.

Asperger syndrom er en diagnose innenfor Autismespekteret som særlig kjennetegnes av normalt evne- og språknivå, selv om de fleste har vansker med sosial bruk av språket.

Referanser

Cramer, V. (2014). *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*. Prosjektrapport 2014–1, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Helse Sør-Øst, Oslo Universitetssykehus.

Helverschou, S.B., Steindal, K., Nøttestad, J.A. & Howlin, P. (under publisering). Personal Experiences of the Criminal Justice System by Individuals with Autism Spectrum Disorders. *Autism, International Journal of Research and Practice*.

Helverschou, S.B., Søndena, E., Steindal, K., Rasmussen, K., Nilsson, B. & Nøttestad, J.A. (2014) Rettspsykiatrisk undersøkte med autismespekterdiagnoser: Alder ved identifisering og diagnostisk historie. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 51, 282–285.

- Helverschou, S.B., Rasmussen, K., Steindal, K., Søndanaa, E., Nilsson, B. & Nøttestad, J. A. (2015). Offending profiles of individuals with ASD; a study of all individuals with ASD examined by the expert forensic psychiatric service in Norway between 2000 and 2010. *Autism*, 19(7), 850–858.
- King, C. & Murphy, G. H. (2014). A systematic review of people with autism spectrum disorders and criminal justice system. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 2717–2733.
- Rosenqvist, R. & Rasmussen, K. (2004). *Rettspsykiatri i praksis*, 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søndanaa, E., Helverschou, S. B., Steindal, K., Rasmussen, K., Nilson, B. & Nøttestad, J. A. (2014). Violence and sexual offending behavior in people with Autism Spectrum Disorder who have undergone a psychiatric forensic examination. *Psychological Reports: Disability & Trauma*, 115(1), 32–43.
- The Advocate's Gateway (2016). *Planning to question someone with an autism spectrum disorder including Asperger syndrome*. Toolkit 3. London: The Inns of Court College of Advocacy.